

vrijeme dok je književno ispomagao novinske akcije svojega strica Franje Milićevića. U njegovu samostalnom stvaralaštvu znakovit je književno-idejni kontinuitet, a u suradnji s Hadžićem znakovit stvaralački i idejni ton.

Ivan Milićević zaslužan je i za osnivanje hrvatskog kulturnog društva *Napredak*, uz niz drugih postignuća koja je ostvario nesebičnim, ustrajnim, širokoangažiranim pristupom u hrvatskoj kulturi na području BiH.

U monografiji je Sarić imao cilj da odgonetne neke strukturalne i metodološke probleme njihove poetike koja je utemeljena kao rezultat je njihovih književno - idejnih shvatanja.

Tako sve knjige koje su pisali pod pseudonimom OSMAN - AZIZ postaju paradigma jedinstva tako potrebnog našem prostoru.

Monografija OSMAN-AZIZ je knjiga o bosanskom usudu i paradoksima: u vrijeme neviđene nacionalne polarizacije dva pisca su odlučila da pod pseudonimom pišu djela i u njima iznesu svako svoje ideološke poglede na svijet kako bi ih drugi mogli sagledati i procijeniti.

Sa književno-kritičkog aspekta, Sarić nam je ovom knjigom omogućio da temeljitije sagledamo tematska, idejna i ideološka opredjeljenja ovih pisaca koji su u centar svoga interesovanja stavljali vječitu opreku između otuđenog idealističkog pojedinca i sredine u kojoj živi, a koja ga ne razumije. Saznajemo iz monografije da je to tema i u romanima *Bez nade*, *Bez svrhe* i *Djeca nevolje*, to je tema većine i njihovih pripovijedaka i većine djela preporodnih pisaca koji pokušavaju shvatiti i prihvatiti odnose između starog i novog, evropskog i orijentalnog, sredine i pojedinca, između različitih nacija i životnih opredjeljenja. U tome je značaj ovim monografija.

Kako nam je poznato, narodi u našem okruženju su davno izvršili valorizaciju svojih pisaca. I kroz književne kritike, i obimne studije, i monografije i izbore i sabrana djela i edicije kao što su srpska književnost u 100 knjiga, hrvatska književnost u 500 knjiga, makedonska književnost u 100 knjiga, deset kola slovenačke književnosti i sl.

Uradili su krupne poslove za svoju kulturu. I neka su. Mi imamo nekoliko značajnih projekata: muslimanska književnost u 50 knjiga, Durakovićeve antologije bošnjačke književnosti, Edicije Bošnjačka književnost u književnoj kritici. Ali, to nije dovoljno. Stoga su napori Safeta Sarića nemjerljivi kad se uzme u obzir da smo i danas u jednoj vrsti preporoda, da tek vršimo književnokritičku verifikaciju naših zaboravljenih pisaca.

Safet Sarića pokazuje na najkonkretniji način kako se moramo i danas boriti da afirmišemo što imamo iz prošlosti, kako bi nas danas drugi cijenili. I ove knjige treba da su stimulans za nova istraživanja.

Malo se ko uhvatio sa ovako obimnim istraživačkim projektima kao što je kolega Sarić. Stoga se i ova njegova nova knjiga može ocijeniti kao istraživački podvig kakav se rijetko desi i koji treba pamtiti. Jer, sve više shvatamo koliko je potrebno poznavati vlastitu prošlost. I čitavi vlastite knjige. I poznavati ove pisce. I istraživati. Imati ih u svojim kućama. Stara narodna poslovice kaže, koja kuća nema knjige to i nije kuća, koji narod nema svoje knjige, to i nije narod.

Sarićeve monografije nam ukazuju da moramo poštovati naše kulturne vrijednosti i pamtiti svijetle trenutke prošlosti na koje moramo biti ponosni.

Rizo Džafić

NORDIJSKI DOPRINOS NAŠEM UPOZNAVANJU SA SOBOM

Dr. August Haimer: Kroz Bosnu i Hercegovinu, sa švedskog preveo dr. Izet Muratspahić, Drina, Uppsala (Švedska), 2005.

Čitalački susret s knjigom *Kroz Bosnu i Hercegovinu*, čiji je autor dr. August Haimer,

a preveo jê na bosanski dr. Izet Muratspahić, predstavlja izuzetan ugođaj. Naprosto je nevjerovatno šta je sve uspio zapisati o Bosni i Hercegovini, s kolikom predanošću i zanesenošću je to učinio nama potpuno nepoznati švedski geolog koji je, krajem augusta 1903. godine, sudjelovao na Internacionalnom kongresu geologa u Beču, na čijem je završetku upriličena ekskurzija u sve dijelove Austro-Ugarske monarhije. Velika je sreća što se predani zapisivač dr. Heimer opredijelio za južnu rutu i što su, sto godina kasnije, naši ljudi u Švedskoj nabasali na tu knjigu, a dr. Muratspahić se prihvatio napornoga posla da je prevede sa švedskoga jezika, koji je u međuvremenu evoluirao, pa je prevođenje iziskivalo dodatni napor i potrajalo dvije godine. «Kad se vratio u Švedsku, Heimer je (1904. godine, u gradu Jonköpingu) objavio svoja zapažanja iz Bosne i Hercegovine kombinirajući ih i sa geografskim, geološkim, etnografskim i historijskim faktima koje je pribavio od poznatih naučnika te iz drugih sarajevskih i bečkih izvora», napominje prevodilac. Time nam postaje jasnije obilje podataka i da oni nisu prikupljeni samo u prolazu i uz kraća zadržavanja u pojedinim mjestima. Ali, to saznanje ne umanjuje fascinantni dojam koji ostavlja ova knjiga, nego dodatno svjedoči o autorovim namjerama da sastavi što uvjerljiviju knjigu o ovoj, kako on kaže, lijepoj i neobičnoj zemlji i narodu. I ne samo riječju, ova knjiga je dragocijena i po obilju fotografija i crteža, koje je, zaznajemo iz zabilješke, autoru putopisa ustupio znameniti Konstantin Hörmann, «gospodin dvorski savjetnik», «stavljajući mi na raspolaganje jedan broj klišeja», koji su se u međuvremenu, iako su «pripadali Zemaljskom muzeju u Sarajevu», mnogome pogubili ili su nam smaknuti s očiju.

Domaćin te ekskurzije Bosnom i Hercegovinom bio je poznati austrougarski geolog Frantz Katzer, a gosti su željeznicom iz Budimpešte doputovali u Brčko. Odatle su nastavili savskom ravnicom, pa preko Majevice stigli u Gornju Tuzlu, «pa odatle duž rijeke Spreče u dolinu Bosne do Doboja; odatle uz rijeku Bosnu preko Zenice do bosanskoga glavnog grada Sarajeva te preko Lašve i Travnika do Jajca i Jezera, a odatle prema jugu, prateći

dolinu Vrbasa, preko Donjeg Vakufa do Bugojna i, preko prijevoja Makljen, kroz dolinu Rame do Majevice, pa kroz klanac Neretve do Mostara, hercegovačkoga glavnog grada, pa odatle kroz Popovo polje do jugoistočne granice», navodi autor u predgovoru toponime maršrute svojeg puta pet c koje je najdetaljnije i mnogostruko opisao. Na kraju knjige je i kraći zapis o Krajini, koji je mjestimično zanimljiv i umnogome nedorečen, ali na početku toga, završnog poglavlja autor objašnjava da njihova ekskurzija nije obuhvatila taj dio sjeverozapadne Bosne te da se koristio drugim izvorima «kako bi naše saznanje o ovim okupiranim područjima bilo koliko je moguće potpuno».

Sadašnjem čitaocu se u prenatlaženim doimlje propagiranje K. und K. monarhije, a to je, bez sumnje, i bila namjera te ekskurzije, jer je to bio period okupacije i Bosna i Hercegovina još nije bila anektirana u sastav austrougarskoga carstva i kraljevstva. Umnogome su nam nepoznati i mnogobrojni podaci koji se odnose na interpretaciju historijskih događaja, ali to treba pobuditi dužnu pažnju historičara i biti podvrgnuto njihovom prosuđivanju, pogotovo s obzirom na tvrdnje da su đaci u nekim evropskim zemljama prije stotinu godina znali više o historiji Bosne nego što je ona dostupna našim sadašnjim srednjoškolicima. Međutim, nesporno je izuzetno obilje autentičnih opisa gradova i krajeva, također i mnogobrojnih narodnih običaja, koji su se u međuvremenu potpuno izgubili. Tu je i mnoštvo zapisanih predaja koje Heimer vezuju uz gotovo svako selo i gradić kuda je prošao. Posebno su lijepi opisi sarajevske čaršije, a što sada ima dokumentarni akarakter. Nemali broj detaljno opisanih građevina je u međuvremenu mnogome promijenio izgled ili namjenu, a nekih više i nema. Tu je i mnoštvo podataka o mnogobrojnim zanatima, čije je održavanje tadašnja okupaciona vlast stimulirala, a čiji se broj, što se zaključuje iz njihovog popisa, u međuvremenu bar prepolovio, jer to vjerovatno nije bilo po mjeri novih okupacionih vlasti koje su kasnije zaposijedale ovo tlo.

U Mostaru se, naravno, najviše zadržava na opisu kamenoga mosta na Neretvi, «koji se često naziva rimski most, zbog toga što

se vjerovalo da vodi porijeklo iz rimskog perioda». Heimer opovrgava tu teoriju koju iznose mostarski katolici («Rimljani nisu imali ništa sa mostarskim mostom»), spominje i tvrdnje pravoslavnih stanovnika Mostara (da je most uspio podići kršćanin Rade, koji je u temelj zazidao ljubavni par) i prednost ipak daje onome što je čuo od tamošnjih muslimana, koji most «pripisuju velikom sultanu Sulejmanu Drugom».

Nordijski putopisac ne krije svoju zadivljenost: «veličanstveno građevinsko djelo», «u samo jednom smionom luku raspona 27,3 metra i 19,5 metara visine, nadsvodi se most nad rijekom». Citira i turskoga geografa Hadži Kalfu da je «sultan Sulejman poslao Sinana, najvećeg turskog arhitektu svih vremena, ali on, poslije pregleda, objasni da je tu nemoguće nadsvoditi most... Nešto kasnije, preuzeo je na sebe obavezu jedan građevinar da na tome mjestu izvede radove i dobio je dopuštenje. Most ima samo jedan luk, čija je dužina između krajnjih kula 150 aršina, umjetničko djelo koje je učinilo matiranim sve svjetske neimare».

Isnam TALJIĆ

DECENIJSKI ALMANAH PROFESORA IZ SREBRENICE

Habib Mandžić: Bosanske sirat-ćuprije, Graphic Atelier Balich, Melbourne, 2005.

U posljednje vrijeme se među bošnjačkim iseljenicima u Australiji mnogo govorilo o knjizi Bosanske sirat-ćuprije i održano više promocija u gradovima te prostrane zemlje kontinenta. To je knjiga koja služi načast tamošnjoj našoj dijaspori, ali i zaslužuje da se približi i ostalima.

Bosanske sirat-ćuprije je napisao Bošnjak Habib Mandžić, koji od 1995. godine živi u najvećem gradu na tome nama dalekom kontinetu.

U biografskim podacima uz knjigu o autoru su podastrti mnogobrojni argumenti o tome da se u od prvih dana uključio u rad bošnjačke zajednice u toj zemlji. Tako je više godina bio profesor maternjeg jezika u Bosanskoj školi u Melbourneu, zatim urednik i voditelj bošnjačkog programa na najslušanijoj multietničkoj radiostanici te na radiostanicama 3CR, Srebrenica i Muhadžir. Predavao je bosanski jezik na Univerzitetu RMIT, osnovao Odjel bosanske knjige u Gradskoj biblioteci u Melbourneu... U tome gradu je magistrirao engleski jezik, a sada je profesor na institutu Holmesglen. Osim u radioemisijama, objavljivao je svoje tekstove u tamošnjim, ali i u ovdašnjim novinama i časopisima, da bi ih umnogome sabrao u ovoj knjizi. E-mail adresa autora: habib_m@holmesglen.vic.edu.au

Autor je u prologu napisao: «Ovom knjigom sam želio svoja razmišljanja o svijetu, životu, pojedincu, čovjekovoj sudbini, domovini Bosni, ispisana, koliko sam bio kadar, na osnovama islamskog učenja i islamskog pogleda na svijet, podijeliti sa članovima svoje porodice, sa prijateljima i svima koji budu dolazili u doticaj s njom». Iako je ispisivana gotovo punu deceniju u Australiji, knjiga Bosanske sirat-ćuprije uopće se ne doimlje samo australski. Istu ovakvu bi Habib Madžić, takav kakav je, vjerovatno napisao i u Kanadi, u Norveškoj ili u nekoj petoj ili pedesetoj zemlji u kojoj žive posvuda po svijetu rasuti Bošnjaci, a vjerovatno bi je napisao u Bosni. Odavno se ne sjećamo da je neka knjiga ovoliko zdušno i meritorno preporučena. Učinili su to svojim recenzijama prof. dr. Enes Karić i prof. dr. Džemaludin Latić. Profesor Karić ističe da su tekstovi Bosanskih sirat-ćuprija pisani u briljantnoj esejističkoj formi i da odražavaju zabrinutost intelektualca koji ostaje živjeti u domu svoga jezika i svoje muslimanske duhovnosti, a sličnu ocjenu, baziranu na istim elementima, iznosi i profesor Latić, ovako završavajući svoju recenziju: «Ovo je knjiga koja nostalgiju pretvara u odlučnost, a radost pripadanja islamu u obavezu da se islam zauvijek voli, poštuje i čuva». Ne sporeći s ovim navodima, posebno treba izdvojiti konstataciju akademika Karića da je «ovo knjiga za pojedinca, za porodicu». Time se, zapravo,

odražava njezino osnovno obilježje. To je knjiga sastavljena na način almanaha, takozvanih anala, kalendara ili godišnjaka, koji su veoma popularni u mnogim zemljama, odnosno na način koji se može uporediti sa strukturom kod nas vrlo popularnoga takvima u izdanju Rijaseta Islamske zajednice u Sarajevu. Razlika je u tome što je uloge mnogobrojnih autora na sebe pereuzeo sam Mandžić i što je u pitanju dekadni, odnosno desetogodišnji anale.

Knjiga je podijeljena na četiri dijela: 1. Pojedinač, porodica, kako organizirati zdravi život...; 2. Kako se kloniti zla; 3. Pogled u Bosnu, 4. Opće teme, s bilješkom o autoru.

Izbor tema koje Mandžić tretira je veoma raznolik (od islamskih stavova o ishrani djeteta do bavljenja stresom i krvnim pritiskom, od kontrole rađanja i prednosti dojenja do dobrih komšijskih odnosa, od porodičnih tema do odupiranja porocima duhana, alkoholizma, kockanja, praznovjerja, AIDS-a, samoubistava, od geneze srpskog terorizma i Srebrenice kao najveće grobnice do slova o bosanskom jeziku, od slova o ekologiji do bavljenja pitanjima eutanazije, od pripovjedanja o Merjeminom sinu Isau, a.s., do napada na Ameriku i napada na Irak. Čak 45 tekstova i isto toliko 45 temeljito obrađenih tema.

Knjiga se može čitati na razne načine. Može redosljedom, može preskakanjem, može selektiranjem tema prema njihovom popisu u sadržaju, može vodoravno i uspravno, ali kako god se čitala, ona mami da se sva pročita. To je knjiga za dugo čitanje i vraćanje pročitanim tekstovima, tako da treba zauzeti mjesto na kome se drže knjige koje su uvijek pri ruci.

Shodno strukturiranju same knjige, u ovom osvrtu je zgodno vratiti se još nekim detaljima iz već spominjane bilješke o autoru.

Habib Mandžić je rođen u Gladovićima, općina Srebrenica (1957. godine).

Završio je petogodišnju Gazi Husrevbegovu medresu u Sarajevu, a potom Filozofski fakultet u Prištini (engleski jezik i anglo-američka književnost). Od 1986. do 1992. godine je bio profesor engleskog jezika u Srednjoškolskom centru u Srebrenici, a uporedo je taj jezik predavao i srednjoškolcima u Bratuncu i Ljuboviji (Srbija), kao i odraslima

na kursovima koje su organizirali tzv. radnički univerziteti u ta tri gradića. Reklo bi se, sasvim uobičajena, ali, zapravo, veoma karakteristična biografija.

Takva je i ova knjiga.

Isnam TALJIĆ

KNJIGA KOJA UČI I BRANI OD ZABORAVA

Nela Beran: Foči, roman,

Nakon zapažene knjige novinsko-historijskih zapisa Sarajevu, lirski umivene i izbrušene, posvećene sarajevskim vjerskim, kulturnim i inim spomenicima, Nela Beran nam nudi novo, po obimu manje, ali izuzetno vrijedno djelo, uz spoznajom da je literarni žanr dominantan nad dokumentom. Ova nova knjiga zapisa, koju autorica ostavlja u amanet Foči i nama, uz druge spoznaje ima i dodatnu vrijednost: dobili smo dokument koji će spasiti od zaborava šehar sa obala Drine i Čehotine, koji to danas više nije iz poznatih razloga. U jedno sam najsigurniji: pred nama je djelo koje će mnoge znalce književnosti i povijesti primorati da se osvrnu i najozbiljnije pozabave književnom i dokumentarnom zaostavštinom ove sjajne spisateljice.

Još na samom početku, kao ulaznicu u Foču, Beranova nam nudi raskoš ljepote pisane riječi: "Razapeti tanki bez posluži Behzatu da naslika svjetlost. Kistom svojim nanese na njega smaragd Drine i Čehotine, što ga one pokupiše na putu kroz planine...", koje, zapisat će spisateljica domalo, "uokviriše svjetlost rasprslu do bola – Foču!"

Bez dvojbe, Nela Beran novim zapisima ostavlja još dublji trag iza sebe. Svoj prepoznatljiv znak nastavlja utiskivati u bjelinu hartije, čitajući znakove iz kamena i vremena. Po datumima objavljenih knjiga i raznovrsnosti ranije publiciranog, stiče se dojam kako je